महर्षी अगस्त्य यांच्या गुरुकुलात मर्यादा पुरुषोत्तम जननायक प्रभू राम

E Book 108

कै. नरेंद्र कोहली यांच्या अभ्युदय किंवा जननायक श्रीराम या हिन्दी कादंबरीतील काही भाग सादर केला आहे. मराठीत त्याचा स्वैर अनुवाद केला आहे. रामकथा सांगत असताना सध्याच्या सामाजिक चित्राशी ते कसे जुळते वाटते याचा आरसा वाचकांना भावेल.

भाग २

महर्षी अगस्त्य आपल्या शस्त्रागारातून रामाला नवनिर्मित शस्त्रे पहायला आणत आहेत. त्यावेळी वाटेत....

‘तुम्ही कोण आहात?’ एका सामान्य वृद्धाने विचारले. 'मी तुला इथे आधी कधी पाहिलं नाही?'

'मी दशरथाचा पुत्र, अयोध्येचा चक्रवर्ती - राम आहे. हा माझा भाऊ सौमित्र आहे. रामने प्रस्तावना पुढे चालू ठेवली. ही माझी पत्नी वैदेही सीता आहे आणि हे सहयोगी आणि माझे शस्त्रागार प्रमुख - मुखर आहे. अगस्त्य ऋषींना भेटण्यासाठी आम्ही तुमच्या गुरुकुलात आलो आहोत.

'अरे राम, ये, आमच्या शाळेत स्वागत आहे. वृद्ध म्हणाला.

महर्षि अगस्त्य पुढे आले आणि म्हणाले. हे लोपामुद्रा, आज तुझ्याकडे कोण आलंय बघ!'

अगस्त्याला पाहून रामाला मोठा वटवृक्ष वाटला. ज्यांच्या छायेत संपूर्ण आश्रम बांधला गेला. मी आत्तापर्यंत पाहिलेल्या सर्व आश्रमांपेक्षा अगस्त्य आश्रमाचे वातावरण वेगळे होते. येथे खुलेआम शस्त्रांचे प्रशिक्षण सुरू होते. स्वतःऋषी देखील शस्त्रे बाळगत होते. राम, सीता आणि त्यांच्या साथीदारांचे आश्रमात स्वागत करण्यात आले. अगस्त्याने त्याचे अगदी जवळचे आणि वर्षानुवर्षे संबंध असल्यासारखे त्याचे स्वागत केले.

माता लोपामुद्राने सीतेला छातीत मिठी मारली. सीतेच्या कंठातून 'ऋषी माँ' असा उद्गार निघाला. लोपामुद्राने तिला हातावर ठेवले आणि तिच्याकडे मोहक नजरेने पाहिले आणि म्हणाली, 'माझ्या मुली, तू हे सम्बोधन कुठे शिकलेस? सीता म्हणाली, 'आई, तुझ्यासाठी दुसरे सम्बोधन कसा असू शकते? तसेच, हा शब्द मी मुनी धर्मभृतांच्या अगस्त्य कथेत ऐकला आहे.

'मुली, मी असेही ऐकले आहे की एका तरुण ऋषींनी ताडाच्या पानांवर 'अगस्त्य कथा' लिहिली आहे. खरे तर संपूर्ण जंगल विभाग मला 'ऋषी माँ' म्हणतो. तू प्रभाला ओळखतेस का? ती आमच्या सेनानायकाची पत्नी आहे. प्रत्येक लहान-मोठ्या युद्धानंतर त्याचे महत्त्व वाढते. ती माझी मुलगी आहे आणि सीता तू सुद्धा माझी मुलगी आहेस.

लोपामुद्रा आवडीने म्हणाली, 'ज्या स्त्रिया प्रभेच्या पतीसोबत आमच्या अभियानात होत्या त्या आता राहिल्या नाहीत. विंध्याचल ओलांडून भारद्वाज एकदा अगस्त्यासोबत लोपामुद्राला भेटायला आले. आता जानकी राम आले आहेत.

‘चला, मी तुला माझी शस्त्रागार दाखवतो आणि माझी मुलगी प्रभाशी ओळख करून देतो.’ अगस्त्य म्हणाले.

राम सोबत आलेले लोक हळूहळू परतले. लक्ष्मण आणि राम यांची भेट घेणारा भिल्ल शूर सेनापती मुखेर आश्रमाच्या इतर विभागांची पाहणी करण्यात व्यस्त झाला. राम आल्यापासून ते अगस्त्य ऋषींशी दीर्घ संभाषणात मग्न होते. अगस्त्य आणि राम यांच्यातील संवाद हा तात्विक किंवा सैद्धांतिक वाद नाही याची सीता आणि लक्ष्मण यांना जाणीव झाली. सध्याची जंगलातील वनवासींची परिस्थिती आणि असुरक्षित भितीचे वातावरण हा त्या दोघांच्या चिंतनाचा विषय होता.

लोपामुद्रा सीतेला घेऊन मुख्य झोपडीत आली. राम आणि ऋषी समोरासमोर बसले होते आणि ऋषी काहीतरी बोलत होते. अगस्त्याने सीता आणि लोपामुद्राला बसायला इशारा केला आणि आपले बोलणे चालू ठेवले... 'जेव्हा मानवाचे सर्व ज्ञान, क्षमता, बुद्धिमत्ता, प्रयत्न - सर्वकाही एकत्र येऊन स्वार्थावर अवलंबून असते, तेव्हा स्वार्थाच्या मर्यादाही कमी होऊ लागतात. माणसाला त्याच्या स्वार्थातून मुक्त करून मानवतेकडे वळवणारे काहीही ऐकले जाणार नाही. राम, तुला काय वाटते? की रावण फक्त आर्य मारतो की वानर बुद्धिजीवी? स्वार्थी व्यवस्थेला विरोध करणाऱ्या कोणत्याही जातीच्या, देशाच्या किंवा काळातील कोणत्याही विचारवंताला तो मारून टाकेल. स्वार्थाने संकुचित असलेली ही व्यवस्था फक्त 'स्व'कडेच पाहते. ते उदारतेला शत्रुत्व मानते आणि कुतूहलाला विरोध मानते. लंकेतील सामान्य आणि दुर्बल नागरिकांना कसे त्रास होत असेल हे येथे बसून समजणे फार कठीण आहे. एका बाजूला भौतिकदृष्ट्या संपन्न लोक आहेत तर दुसऱ्या बाजूला अत्यंत गरीब लोक आहेत. बरं, आनंद ही देखील एक मानसिक अवस्था आहे. त्यामुळे रावणसारखे सुखी संपन्न लोक किती सुखी आहेत हे सांगणे कठीण आहे. त्या लोकांनी विवेकाची सर्व बंधने तोडून, मोठ्या भौतिक समृद्धी आणि सुखाकडे वाटचाल केली आहे. त्यांना स्वतःशिवाय दुसरी चिंता नसते.

म्हणूनच रानटीपणात अंतर्भूत असलेल्या आनंदाच्या आणि स्वार्थाच्या पराकोटीच्या अवस्थेत दररोज ते आपल्या सहमानवांचे मांस खाऊ लागतात आणि दुसरीकडे शोषित वर्गाची लाचारी एवढी असते की, माणसाची काही बोलण्याच्या स्थितीत नाही. त्यांनी संपूर्ण नाते स्वार्थावर म्हणजेच पैशावर आधारित आहे. म्हणूनच ते श्रीमंत आहेत पण त्यांच्या क्रूरतेत ते माणुसकी विसरून राक्षस बनले आहेत.

...हा अंधार आहे, राम, जो संपूर्ण आकाश व्यापून आहे. आणि पृथ्वी त्याच्या हिंसक पंजात अडकली आहे. त्याचा मुकाबला करण्यासाठी, सूर्यालाच पृथ्वीवर उतरावे लागेल; त्यापेक्षा कमी कशातही, त्याच्याशी लढणे कठीण आहे.

रामाचा गंभीर आवाज घुमला, 'संपूर्ण दंडकवन जागे झाले आहे. आम्ही प्रत्येक गावाला सशस्त्र केले आहे. अनेक ठिकाणी अनेक राक्षसांचा वध करण्यात आला आहे. ज्यांची हत्या झाली नाही ते पळून गेले आहेत. मी एक-दोन दिवस बोलत नाही - आम्ही दहा वर्षांपासून इथे भटकत आहोत आणि संघटित होऊन काम करत आहोत.

'राम, मी चाळीस वर्षांपासून इथे बसलो आहे. अगस्त्य ऋषीचा आवाज अधिकच संतप्त झाला. तू बोलतोस इतक्या वर्षात मी किती राक्षस मारले आणि पळवून लावले. पण त्याचं काय पुढे झालं? राक्षस गेले की हिंमत गेली? उलट ते अधिक पसरले. त्यांनी जाऊन त्या ठिकाणांचा शोध घेतला; जिथे माणूस आणखी कमकुवत, गरीब आणि त्याहूनही अधिक असंघटित असतो. परिणामी, मानवांना पूर्वीपेक्षा जास्त प्रमाणात आणि प्रमाणात त्रास होत आहे.

अगस्त्य ऋषी बोलायचे थांबले, काय केलेस राम? जिथे लोक संघटित होते, तिथून राक्षस बाहेर पडले. ते कुठे गेले माहीत आहे का? - हे सर्वजण जनस्थानातील वनरक्षक रावणाच्या सेनापतीपर्यंत पोहोचले आहेत. तेथे त्याचे सैन्य जमा होत आहे. ते ठिकाण लंकेपासून फार दूर नाही. रावण तात्काळ मदत देऊ शकतो. साम्राज्याच्या वतीने, सर्व अधिकारांसह व्यवस्थेचे सैन्य आहे, रावणाची बहीण शूर्पणखा स्वतः तेथे उपस्थित आहे. त्या सैन्याने हल्ला केला तर काय होईल? तुमची कोणती संधटना त्याला रोखू शकेल? हा समूह नाही तर त्या व्यवस्थेची सेना आहे

जी दहा दिशांना राक्षसांना जन्म देते. ते त्यांचे पालनपोषण करते, त्यांना संरक्षण देते आणि हल्ला झाल्यास त्या सैन्याला रोखले नाही तर आम्ही गावे किंवा जंगलात वस्ती करू. तेथे केवळ दंडकवनातच नव्हे, तर वादळाने लहान झाडे जशी उखडून टाकली, तशीच ती गावे, शहरे आणि शहरेही उखडून टाकतील. जसा नांगर ओल्या पृथ्वीला फाडतो.

'तुम्हाला माहीत आहे राम, जर विनाश झाला तर त्याला तुम्हीच जबाबदार असाल - कारण त्याचे कारण तुम्हीच आहात. तूच दिली आहेस चळवळ. ऋषींचा चेहरा पाहून सीतेचे हृदय थरथरले. गुरु किती उत्साहित होते, किती संतापले होते... पण राम...

रामाच्या डोळ्यात जणू खोलवर हास्य उमटले होते,'

“मी राम ऋषिवर आहे आणि राम त्याच्या कोणत्याही जबाबदारीपासून पळत नाही. जर हे माझ्यामुळे घडले असेल तर ते अजिबात वाईट नाही. मी जीवनाचे विरोधी तत्वज्ञान उभे केले आणि त्यांना त्याच क्रूरतेने समोरासमोर उभे केले तर? विनाशाची लीला नक्कीच असेल, पण माझ्यावर विश्वास ठेवा, राक्षसी बाजू या लीलेत आपले अत्याचार व्यक्त करू शकेल. - तुम्हाला ज्या विध्वंसाची भीती वाटते ती सर्वसामान्य जनतेची होणार नाही. त्याच्यासाठी जगण्याचा आणि मरण्याचा

दिवस आला आहे. ”

'ही राजपुत्रांची शिकार नाही राम, अगस्त्यचा आवाज आणखी कडवट झाला, अंधाराचा हा जीवन-मरणाचा संघर्ष आहे. सुखसोयींमध्ये वाढलेल्या राजपुत्रांना हे महागात पडेल. लहान-मोठ्या राक्षसांना मारून रावणाला काहीही त्रास होत नाही, हेही तुम्ही समजून घ्या. मी जेव्हा कालकेयांचा नाश केला तेव्हा तो रावण त्यांच्यावर आधीच रागावला होता म्हणून तो त्यांच्या मदतीला आला नाही, पण प्रत्यक्षात ती त्याची बहीण आहे, तो त्याचाच सेनापती आहे, त्यामुळे नात्याच्या दृष्टिकोनातून तो त्याचा भाऊही आहे. त्यांचा विरोध होताच साम्राज्य क्रूर होईल. तो त्याच्या सर्व शक्तीने तोडेल. तुम्हाला त्याची शक्ती माहित आहे, त्याच्याकडे भयंकर चिलखत असलेला रथ आहे – त्याच्याकडे घोडे देखील असंख्य आहेत. त्याचे हजारो भयंकर सशस्त्र राक्षस काही तासांतच तुमच्या नवशिक्या सैनिकांना छोट्या शस्त्रांनी नष्ट करतील. आपण त्याच्या सामर्थ्याची कल्पना करू शकत नाही. ब्रह्मा आणि शिव सारख्या महासत्ते स्वतःत्याचे रक्षक आहेत. तू काय आहेस - निर्वासित राजकुमार, असे युद्ध होईल की तुझा भाऊ आणि पत्नी देखील तुला सोडून पळून जातील.

नाही, अचानक सीतेच्या आवाजातून 'हे खोटे आहे' अशी किंकाळी आली. राम गोड हसला. तुम्ही बघा, ऋषिवर, माझ्या पत्नीने स्वतःतिचा निष्चयी आवेश दाखवला दिलेला आहे, आणि लक्ष्मण आणि मुखर येथे नाहीत हे खूप चांगले आहे. नाहीतर त्यांच्या उग्रपणाने त्यांनी तुमचा अपमान केला असता असे मला वाटते. आणि जितका माझा संबंध आहे... अचानक रामाचा चेहरा लाल झाला, ‘मी राम आहे. जेव्हा राम न्यायाच्या बाजूने असतो, तेव्हा शिव ब्रह्मा विष्णूसारख्या नावांना घाबरत नाही, शक्ती या नावांमध्ये नाही, लोक सामान्य आहे. माझी ताकद, आहे जनसामान्य लोक. श्रद्धा ठेवा. असे कोणतेही शस्त्र नाही, शस्त्रास्त्र नाही, सैन्य नाही, कोणतेही साम्राज्य लोकांपेक्षा जे शक्तिशाली नाही. तुम्ही माझ्यावर विश्वास ठेवा - राम मातीपासून सैन्य तयार करतो कारण तो सामान्य लोकांची बाजू घेतो. आणि न्यायासाठी लढतो.

आता थांब ऋषिवर, राम गप्प होताच लोपामुद्रा अतिशय मृदू स्वरात म्हणाली, खूप

प्रवास झाला. आता मुलांना जास्त तापवू नका, त्यांना आशीर्वाद द्या - ते सक्षम आहेत.

ऋषींच्या चेहऱ्यावर आनंद दिसू लागला, मग राम, मी तुला पंचवटीला जाण्यासाठी नियुक्त करतो. आणि या संपूर्ण प्रदेशाची लोकशक्ती मी तुमच्या हातात सोपवली आहे... न्यायाची बाजू कधीही सोडू नका आणि जनतेचा विश्वास हीच तुमची एकमेव ताकद आहे... जा, माझे अनेक आश्रम तुम्हाला मदत करतील. विंध्यपर्वताच्या दक्षिणेला एक पंचवटीजवळ आहे. अनेक नील पर्वताजवळ आहेत. शिव हे पंचमहाभूतांच्या पायथ्यापासून वसलेल्या विविध शहरांजवळ आहे. एक अरुणाचल, एक कलहस्ती, एक चिदंबरा, एक त्रिलोचन कावेरी नदीच्या काठावर आणि एक कांची.

शिवशक्तीच्या आशीर्वादाने त्या भागात एक अनोखे कार्य जागृत होते. त्या लोकांसाठी मी प्राचीन काळापासून प्रचलित असलेल्या तमिळ नावाच्या बोलीला पावन करून व्याकरणाचा विकास सिद्ध केला आहे. ताडपत्राच्या पानांवर लिहिण्याच्या कलेचा आविष्कार करून जलद गतीने लिहिण्याची कला अवगत केली आहे. या लेखनपद्धतीतून येणाऱ्या अनेक पिढ्यांतील लोकांचे जीवन भवितव्य जाणून घेऊन येणाऱ्या काळात इतर अनेक महर्षी आपापल्या गुरुकुलात ताडपत्रावर ती विधाने अधोरेखित करतील.

“राम, मला मान्य आहे की तुझे जीवन कार्य करुणेने प्रेरित आहे आणि लोकांच्या कल्याणासाठी स्वार्थी राजेशाही नष्ट करण्यासाठी आहे.

त्यामुळे तुमच्या जीवनकार्याला पुढे नेण्याचे काम आमच्यासारखे ऋषी करतील. तुमच्यानंतर आम्ही ऋषीमुनी तुमच्या आदर्शांना शतकानुशतके चैतन्याचे स्त्रोत बनवू आणि करुणेने पीडित लोकांना भविष्य सांगू आणि त्यांच्या कृतीनुसार इच्छुक लोकांना मार्गदर्शन करू.

क्रमशः

भाग १

महर्षी अगस्त्य आश्रमात पोहोचण्यापूर्वीची रामकथा.

कथानक संदर्भ

- दंडक अरण्यातील १० वर्षांच्या रहिवासानंतर, कालकाचार्य यांच्या आश्रमात धर्मभृत्य मुनींच्या कथाकथनावेळी आणि अचानक सीतेवर हल्ला

"मुनी धर्मभृत्य, तुम्ही मंदकर्णी कथा सांगता ना?"

धर्मसेवक संकोचून हसला, "मी कथन करीन, पण लक्ष्मण म्हणेल की लेखक त्याच्या कार्याचे वर्णन केल्याशिवाय राहू शकत नाही."

"कोण काय म्हणेल याचा विचार करून तुम्ही वागलात, तर तुम्ही तुमच्या मनाप्रमाणे वागाल का?" राम म्हणाले, “धर्मभृत्या, तू तुझी रचना सांगावी अशी

माझी इच्छा आहे. आता तुला जे म्हणायचे आहे ते बोल.”

“मी आत्ताच आलो आहे.” धार्मिक सेवक आपल्या जागेवरून उठला आणि क्षणार्धात त्याच्या झोपडीतून लिहिलेले ताडपत्र आणले. रचना खूप लांब आहे. थोडं थोडं ऐकायला खूप दिवस लागतील."

धर्मभृत्य कथा सुरू केली. “इथून काही अंतर गेल्यावर खाणीचे शेत सुरू होते. इथे अनेक खाणी आहेत आणि त्यांचे मालक अनेक जातीचे लोक आहेत. त्यांपैकी एक अग्निमित्र गुरु बनून तो श्रीमंत झाला आहे. या अग्निवंशातील वडीलधाऱ्यांचा वंशज होता. मंदकर्णी ऋषी आहेत. या प्रदेशातील महान ऋषी. मंदकर्णी काही वेळापूर्वी त्या खाणीत कामगारांमध्ये शैक्षणिक काम करण्यासाठी आले होते. कामगारांमध्ये वानर, रिक्ष, निषाद, शबर आणि अनेक जातीचे लोक होते. पुरुष, स्त्रिया, मुले, वृद्ध आणि अगदी आजारी लोकांनाही त्यांच्या उपजीविकेसाठी खाणींमध्ये काम करावे लागले. मंदकर्णी यांनी या कामगारांचे जीवन प्रत्यक्ष आणि अगदी जवळून पाहिले. त्यांची प्रकृती पाहून मंदाकर्णी हेलावले. आपला आश्रम सोडून कामगार वसाहतीत राहू लागले. त्यांना कैद्यांप्रमाणे कोंबून ठेवले होते. त्याच्या क्षमतेपेक्षा जास्त काम करायला लावले जात असल्याचे मंदकर्णी यांनी त्याला समजावून सांगितले. त्यांनी खाण कामगारांनाही सांगितले की, त्यांनी उत्पादित केलेल्या खनिजांवर त्यांचा अधिकार अग्निवंशापेक्षाही अधिक आहे. एकदा मंदकर्णाने इशारा दिला की खाण खूप खोदली गेली आहे. खाणीची भिंत कोसळेल आणि पृथ्वी आतून बुडेल. अचानक मंदकर्णी यांचे म्हणणे खरे ठरले. पृथ्वी हादरली आणि मातीचे डोंगर खाणीत बुडाले. असे एकही घर नव्हते ज्याचा सदस्य त्या खाणीत मरण पावला नाही. या घटनेने जेव्हा बाकीचे कामगार दुःखातून सावरले तेव्हा त्यांना फक्त मंदकर्णी आठवले. सर्वात विश्वासू आणि जवळचा मित्र. मंदकर्णी त्या खाणीतील कामगारांचे कुलगुरू झाले. मंदकर्णीचे रक्षण करण्यासाठी कामगार आपल्या प्राणांची आहुती देऊन तयार होते. अग्निमित्राची मुद्रा थरथरली. अग्निमित्र स्वतः मंदकर्णीकडे आले. त्यांचा सत्कारही केला. त्याला सात दूरच्या देशांच्या दौऱ्यावर नेले. शेवटी पंचसर येथे त्यांनी मंदकर्णीसाठी एक सुंदर इमारत बांधली. त्याला पाच सुंदरी आणि एक बुशेल पैसे दिले गेले. तेव्हापासून आजपर्यंत मंदकर्णी विलासात मग्न आहेत. त्याला कामगार आणि त्यांच्यावर झालेले अत्याचार आठवतही नाहीत.

"हे बरोबर नाही," सीता हळूच म्हणाली. "मंदकर्णी किती अधर्मी आहे,

कोणीतरी आपल्या साथीदारांचा असा विश्वासघात करतो"

“हे अत्यंत दुर्दैवी सत्य आहे, देवी वैदेही! धर्मभृत्य म्हणाले, “पण हे वास्तव आहे”. “बक्षीस मिळवण्याच्या लोभापोटी विरोध करणारे अनेक लोक जन्माला आले आहेत; निषेधाची किंमत मोजूनही न्यायासाठी लढणारे लोक दुर्मिळ आहेत.”

नंतर ते जेवणासाठी पांगले.

जेवल्यानंतर ते पुन्हा चर्चा सुरू झाली. “जेवणाआधी आपण काय चर्चा करत होतो याचा विचार करूया.”

"दिव्याखाली अंधार हा निसर्गाचा नियम आहे का?"

"अखिल मानवजातीच्या सुखासाठी स्वतःला झोकून देणारी व्यक्ती स्वतःचे कुटुंब सुखी का करू शकत नाही?"

“एखाद्या महत्वाकांक्षी व्यक्तीचा, दानशूर व्यक्तीचा सोबती असणे ही चांगली गोष्ट आहे का? ह्याचा अर्थ काय?" “मोठ्या जबाबदाऱ्यांमुळे कधी कधी आपल्याला आपल्या क्षुल्लक जबाबदाऱ्यांकडे दुर्लक्ष करावे लागते का?

कथेचा प्रवाह थांबवत “राम आपण आता महर्षी अगस्त्यांच्या गुरुकुलाच्या परिसरात येत आहोत. रात्रीच्या मुक्कामानंतर तिथे पोहोचला येईल अशी बातमी त्यांना एकानी येऊन सांगितली. पण मग ती चर्चा पुन्हा सुरु झाली.

“यावर उपाय काय असावा? राम म्हणाला.

“हे राम, घर उध्वस्त केल्याशिवाय माणूस परोपकाराच्या मार्गावर चालू शकत नाही का?

राम म्हणाले, “असे नाही, गुरुदेव. अशा परिस्थिती उद्भवतात हे मला मान्य आहे. जगाच्या नजरेत खूप महान असणारे बहुतेक लोक स्वतःच्या घरच्यांच्या नजरेत मूर्ख असतात. कारण स्वतःचा स्वार्थ साधण्याऐवजी त्यांनी व्यापक स्वार्थ जोपासला आहे, जो मानवी स्वार्थ आहे. जगाला नवा सिद्धांत, नवा विचार, नवे तत्त्वज्ञान देणारी व्यक्ती आपल्या कुटुंबाला त्या सिद्धांतात किंवा तत्त्वज्ञानाची दीक्षा देऊ शकत नाही, हे निश्चितच विचित्र आहे. कदाचित कारण ते नवीन तत्त्व अधिक कल्याणकारी आहे, परंतु त्याच्या कुटुंबाच्या संकुचित हितांचे रक्षण करण्यास सक्षम नाही.”

“भाऊ, गुरुजींनी उपाय तुला विचारला होता! लक्ष्मणाने रामाचे लक्ष वेधले.

"गुरुजींना मी कोणता उपाय सांगू?" रामचा आवाज शांत होता. “पण माझे स्वतःचे मत असे आहे की अशी समस्या उद्भवते जिथे सार्वजनिक सेवेसाठी समर्पण एका व्यक्तीचे असते आणि संपूर्ण कुटुंबाचे नसते. त्यामुळे ती व्यक्ती त्या कुटुंबातील बाहेरची व्यक्ती बनते. जर पती एखाद्या उद्देशासाठी समर्पित असेल आणि पत्नी नसेल, किंवा पत्नी समर्पित असेल आणि पती नसेल, तर एकमेकांकडे दुर्लक्ष करण्याची भावना नक्कीच निर्माण होईल. प्रकरण तिथेच थांबले.

रात्रीच्या जेवणानंतर गस्त सुरू झाली. पहिला गट लक्ष्मण आणि उदघोष यांचा होता. दोघांनाही खूप उंच ठिकाणी जागा सापडली आणि झाडावर स्थिरावले. रामाच्या सूचनेनुसार त्याने धनुष्य आणि भात्यात बाण भरून आपल्याजवळ ठेवली. त्याने आधीच चिलखत घातले होते. कालकाचार्यांच्या आश्रमातील ब्रह्मचारी सैनिक जवळच गस्त घालत होते.

आपापसात चर्चा होऊ लागल्या. त्यांच्यापैकी एकजण क्षीण स्वरात म्हणाला, “आचार्य कालकाचार्यांचे बरोबर आहे, राम या प्रदेशात येण्यापूर्वीही आम्ही इथे राहत होतो आणि या राक्षसांच्या वस्त्या आणि छावण्याही इथेच होत्या. त्यांनी आपल्याला त्रास दिला नाही असे नाही. पण जेव्हापासून राम आला आहे, परिस्थिती खूप बदलली आहे. राम आणि लक्ष्मण हे क्षत्रिय योद्धे आहेत. त्यांच्याकडे भयानक शस्त्रे आहेत. त्यांनी ती शस्त्रे स्वतःपुरती मर्यादित ठेवली नाहीत. त्यांचा प्रयत्न असा आहे की शक्य तितक्या ठिकाणी लोकांनी राक्षसी अत्याचाराचा निषेध केला पाहिजे. त्या निषेधाचे माध्यम म्हणजे शस्त्रे. त्यांनी प्रत्येक इच्छुक व्यक्तीला शस्त्रे तयार करणे आणि चालवणे शिकवले आहे. त्याच्या मदतीमुळे अनेक ठिकाणी दानवांचा यशस्वी विरोध झाला असून अनेक गावांतून राक्षसांचे वर्चस्व संपुष्टात आले आहे. त्यामुळे केवळ रामच नव्हे तर सर्व आश्रमांवर राक्षसांचा कोप झाला आहे. ते रामाच्या आश्रमाचे कोणतेही नुकसान करू शकत नाहीत परंतु उर्वरित आश्रमांवर त्यांचा राग काढू शकतात.

“कालकाचार्य म्हणत होते, रामाने आमचे रक्षण करावे असे मला कधीच वाटले नाही. मी अभ्यासासाठी आश्रम स्थापन केला होता आणि आम्हाला युद्ध

शिबिर बनवायचे नव्हते. आर्य कुलगुरू म्हणत होते, पुत्रांनो, माझे शब्द समजून घ्या. मी आग माझ्यापासून दूर ठेवण्याचा प्रयत्न करतो जेणेकरून आपल्याला त्याचा प्रकाश मिळेल पण त्याची उष्णता आपल्याला जाळत नाही. मी झोपडीतच शस्त्रे निर्मितीचा कारखानाकाढून आग लावावी, म्हणजे माझा आश्रम दुष्ट लोकांकडून जळून राख व्हावा अशी तुमची इच्छा आहे?”...

...अनेक उल्का दुरून जळताना दिसल्या. जणू काही राक्षसांची फौज आश्रमवासीयांकडे सरकत होती. त्यांच्यापैकी बहुतेकांकडे चाकू, बरच्या होत्या. चार-पाच भालेधारी होते. तीन-चार धनुर्धारी होते. लक्ष्मणाने झाडातून बाण सोडला, बाण शेवटच्या राक्षसाच्या पाठीवर लागला. तो ओरडला आणि जमिनीवर पडला. आरडाओरडा ऐकून सर्व राक्षस मागे सरले. त्या लोकांचे येणे आता लपून राहिले नव्हते. त्यांच्या किंकाळ्या ऐकून आश्रमाच्या झाडांवर झोपलेले पक्षीही उडून गेले. फार कमी अंतरात उदघोष, मुखर आणि सीतेच्या धनुष्यांनी बाण सोडले. दोन्ही बाजूंनी हाणामारी झाल्याने राक्षस विस्कळित झाले. त्यांनी आरडाओरड करत आश्रमाच्या फाटकामधून पळ काढला.

जमिनीवर पडलेला राक्षस आपल्या भयंकर भाले घेऊन उभा राहिला. हे द्वेषाचे भयंकर रूप होते. तेवढ्यात राम धनुष्य घेऊन आले. सोबत आलेले आश्रमातील ब्रह्मचारी होते, पण ते नि:शस्त्र होते.

रामाकडे पाहून धूर्त वेशातील तपस्वी आणि स्वभावाने वासनांध राक्षस संकोचून म्हणाला, “ थांबा, तुला शिक्षा केल्याशिवाय मी तुला सोडणार नाही. मी विराध राक्षस आहे. प्रत्येक सुंदर स्त्री ही माझी पत्नी आहे.”

सर्वांसमोर त्यांनी अद्भूत कौशल्याने सीतेला उचलले आणि वळून पळून गेला. सर्व काही डोळ्याच्या उघड्या क्षणात घडले. सगळे शांत उभे राहिले. सीतेचा वियोग त्याच्यासाठी काय अर्थ आहे हे राम पहिल्यांदाच समजला. कोणीतरी त्याची छाती फाडून हृदय बाहेर काढल्यासारखं वाटत होतं. आणि त्याचे शरीर पृथ्वीवर बुडत आहे.

सीतेच्या हातातून शस्त्र पडल्याचे रामाने पाहिले. तिच्यापेक्षा कितीतरी बलवान असलेल्या माणसाच्या हातात अडकून ती असहाय्यपणे हातपाय मारत

होती. ती रामाकडे अगदी भितीदायक नजरेने पाहत होती. लक्ष्मण धनुष्य ताणून उभा होता आणि त्याचा सेनापती मुखरला आदेश देत होता, 'सावध राहा, वहिनीवर हल्ला करू नका.'

सीतेच्या दर्शनाने रामाचे बुडलेले मन प्रज्वलित झाले - आता रामाकडे काय उरले होते, ज्याची तो काळजी करत होता. माझे हृदय कोणासाठी बुडत होते? माझे मन का काळजीत होते? कैकेयीची इच्छा पूर्ण झाली, जिला अयोध्येतून हद्दपार करण्यात आले, त्या पत्नीचे अपहरण झाले, मग तिच्या आयुष्याचे काय करायचे? चिंता, दुःख काळजी, दुःख, दहशत कशासाठी?

उठ राम. लढ. शत्रूला ठार कर किंवा आपला जीव दे...

रामाचे अस्तित्व धगधगत्या ज्योतीत बदलले. मन भावनांनी पोकळ झाल्यासारखे वाटत होते. डोळ्यांसमोर शत्रू होता, वीराधाच्या क्रूर हास्यासोबत कानात सीतेचे हताश रडणे. परिस्थिती पाहून लक्ष्मणाने धनुष्य सोडले आणि तलवार हाती घेतली. गरज पडल्यास मुखर निरनिराळी शस्त्रे घेऊन तयार उभा राहिला आणि तो, राम व लक्ष्मणाला योग्य शस्त्रे देऊन सज्ज झाला; किंवा गरज पडल्यास स्वतः हल्ला करा...पण हे युद्ध विचित्र होते. विराध शस्त्र वापरत नव्हता. त्याने सीतेला दोन्ही हातांनी धरले आणि जिथून हल्ला होऊ शकतो त्या दिशेने सीतेच्या शरीराला कवच करून कवळत राहिला.

रामाकडे लक्ष्मणाने पाहिले. कदाचित या कठीण परिस्थितीतून बाहेर पडण्यासाठी तो रामाकडून काहीतरी संकेत शोधत असावा. निर्णय तातडीने व्हायला हवा होता. उशीर झाला असता तर विराधाला निसटण्याची संधी मिळू शकली असती.

मल्लयुद्धाच्या पवित्र्यात राम लक्ष्मणाला ओरडून म्हणाला 'जय हो' आणि आपली तलवार मुखरकडे सरकवली. पुढच्याच क्षणी रामाने बेसावध पाठमोऱ्या वीराधाचा मजबूत हात आपल्या बोटांच्या शक्तिशाली पकडीत घेतला.

... विराधाची पकड सैल होताच सीतेने स्वतःला सोडले आणि पाय जमिनीला लागताच तिने तलवार हातात घेतली. लक्ष्मणाने शस्त्र हाती घेतले आणि कुस्तीच्या सामन्यात उडी घेतली. कधी राम तर कधी विराध एकमेकावर भारी पडत होते. मुष्टी हल्ल्यात एकमेकात कोणाला दुखापत होईल हे सांगणे कठीण होते. रामाने वीराधाचा डावा हात पिरगाळला. आणि विरधाला जमिनीवर ढकलले आणि

त्याच्या मानेवर पाय ठेवला त्यामुळे विराध अर्धे मेला झाला.

रामानी हाताचा गोफ केला व ढाक मारून असा पेच टाकला होता की सर्वात शक्तिशाली माणूसही त्यातून सुटू शकला नसता. वीराध पूर्णपणे हतबल झाला. द्वंद्वयुद्धाच्या असुरक्षित क्षणी रामाचे लक्ष त्याकडे वेधले गेले नाही. पण जरा ताण ढिला वाटू लागताच रामाने विचारले, "कोण आहेस तू?"

"मी विराध आहे. गंधर्व. तू आधी स्वत:ला राक्षस का म्हणत होतास?" रामाने विचारले.

"तुला थोडा मार लागला तर तू राक्षसातून गंधर्व बनशील?" लक्ष्मण हसत म्हणाला.

"नाही, मी गंधर्व आहे आणि गंधर्वच राहणार" विराध म्हणाला.

"शारीरिकदृष्ट्या मी खूप मजबूत आहे. या भागात सुशासन नाही. काही विखुरलेले आश्रम आहेत आणि प्रत्येक ठिकाणी राक्षसांचे छोटे सैनिक विखुरलेले आहेत. योग्य व्यवस्थेला नष्ट करण्यासाठी ते वापरले जाते. आश्रमात जाऊन ज्ञान-विज्ञान शिकविणे मला शक्य होते पण स्वत:च्या आनंदासाठी लुटणे, खून करणे, बलात्कार करणे हा सोपा मार्ग माझ्यापुढे होता. त्यात वैभव होते, चैनी होती, त्यात आनंद होता..."

"तुझा रावणाशी काही संबंध आहे का? रामाला जाणून घ्यायचे होते. "त्याने तुला कधी मदत केली आहे का?"

माझा रावणाशी थेट संबंध नाही. विराधाने उत्तर दिले, "त्याच्या सहाय्यकांनी असे वातावरण तयार केले आहे की ज्यामध्ये प्रत्येक पावलावर राक्षस आणि राक्षसी धोरण जन्माला येत आहे आणि त्यांचे पालनपोषण होत आहे. जर न्यायाचा नियम नसेल तर प्रत्येक सक्षम व्यक्ती आपोआप राक्षस बनते आणि अक्षम लोक त्याचे शिकार बनतात... त्याने मला राक्षस बनण्यात मदत केली आणि मी त्याला राक्षसी बनण्यात मदत केली.

विराधच्या घशाला कोरड पडू लागली. डोळ्यासमोर अंधार येऊ लागला. वीराधाचा मृत्यू झाला. त्याच्या मृतदेहाची विल्हेवाट लावल्यानंतर ते सर्व आश्रमाच्या शस्त्रागारातून चालत असताना गावकऱ्यांकडून शरभंग आश्रमाकडे जाणारा मार्ग त्यांना कळला.

रामाचे मन दुःखी झाले. ज्यांच्याकडे पैसा, सत्ता आणि सैन्य आहे, त्यांच्यावर रावणाच्या अन्यायाचा पाऊस असाच सुरू राहिला, तर असुरांचे समूह

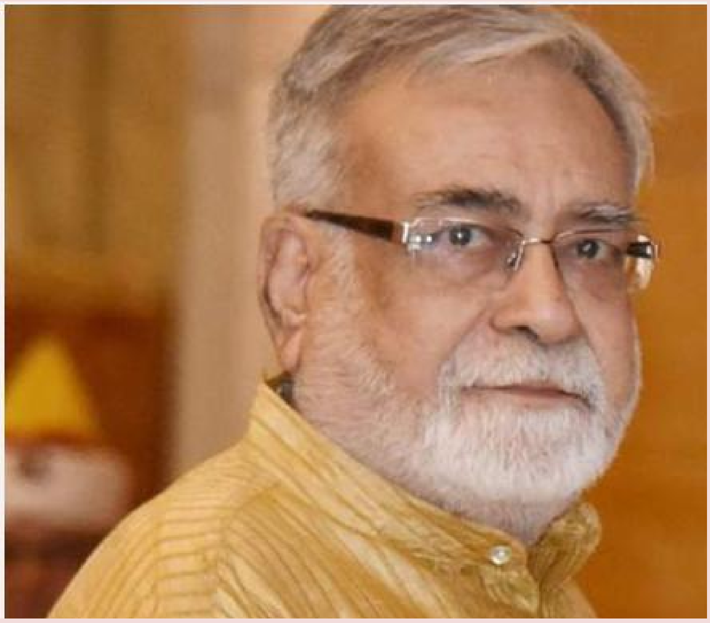
बांडगुळांसारखे जन्म घेत राहतील. फक्त रावणच नाही, तर विराधासारखे आणखी राक्षस जन्माला येत राहतील.

या विपरीत परिस्थितीवर उपाय काय करावा अगस्त्यांना यावर काय विचार विनिमय करून पहावे. असे रामाच्या मनात येत राहिले.

राम, लक्ष्मण, सीता, वनवासी सेनापती मुखर आणि त्यांच्या समावेत रक्षक सेना, कामकरी असा लवाजमा अगस्त्यांच्या आश्रमशालेपाशी पोहोचला.

....

नरेंद्र कोहलींचा परिचय -

हिंदी भाषेतील प्रसिद्ध साहित्यिक आणि पद्मश्री पुरस्कार विजेते डॉ. नरेंद्र कोहली यांचे शनिवारी सायंकाळी निधन झाले. ते ८१ वर्षांचे होते.

अलीकडेच त्यांना कोरोनाची लागण झाल्यानंतर त्यांना दिल्लीतील रुग्णालयात दाखल करण्यात आले होते.

त्यांच्या निधनाबद्दल पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी शोक व्यक्त केला असून, "साहित्यातील पौराणिक आणि ऐतिहासिक पात्रांच्या जीवंत चित्रणासाठी ते नेहमीच स्मरणात राहतील,' असे सोशल मीडियावर लिहिले आहे.

नरेंद्र कोहली - जीवनचरित्र

नरेंद्र कोहलीचा जन्म ६ जानेवारी १९४० रोजी सियालकोट (आता पाकिस्तान) येथे झाला. १९६३ मध्ये दिल्ली विद्यापीठातून एम.ए. आणि १९७० मध्ये पीएच.डी. ची पदवी प्राप्त झाली आहे. सुरुवातीला पीजीडीएव्ही महाविद्यालयात आणि नंतर मोतीलाल नेहरू महाविद्यालयात १९६५ पासून काम केले. लहानपणापासूनच लेखन आणि प्रकाशनाकडे कल पण १९६० पासून नियमित लेखन. १९९५ मध्ये निवृत्तीनंतर पूर्णवेळ फ्रीलान्स लेखन. कथा, कादंबरी, नाटक आणि व्यंगचित्र अशा सर्व प्रकारात त्यांची आतापर्यंत जवळपास शंभर पुस्तके प्रकाशित झाली आहेत. त्याची व्यावहारिकता, विविधता आणि तीव्रता इतर कोठेही दिसून येत नाही. त्यांनी इतिहास आणि पुराणातील कथा आधुनिक दृष्टीकोनातून पाहिल्या आहेत आणि उत्कृष्ट लेखन केले आहे. त्यांच्या 'महासमर' या कादंबरीत महाभारताची कथा समाविष्ट करण्यात आली आहे. १९९५ मध्ये 'बंधन' वाणी प्रकाशनाने महासमरची पहिली आवृत्ती प्रकाशित केली. महासमर प्रकाशनाला दोन दशके पूर्ण झाल्यामुळे त्याची नऊ खंडांमध्ये भव्य आवृत्ती प्रकाशित झाली आहे. प्रत्येक भाग महाभारतातील घटनांचे योग्य स्पष्टीकरण देतो. याआधी महासमर आठ खंडांमध्ये (बंधन, अधिकार, कर्म, धर्म, अंतराल, कल्पना, प्रतिक्षा, निर्बंध) होता, त्यानंतर २०१० मध्ये महासमार अनुशांगिक (खंड-नऊ) च्या निमित्ताने प्रकाशित झाला. नरेंद्र कोहलीच्या कादंबऱ्या (बंधन, अधिकार, कर्म, धर्म, अंतराल, प्रचार, प्रतिक्षा, निर्बंध, अनुशासन) महासमर ग्रँड एडिशन अंतर्गत प्रकाशित झाल्या आहेत. महासमरमध्ये 'मत्स्यगंधा', 'सैरंध्री' आणि 'हिडिंबा' बद्दल वर्णन आहे, परंतु आपला पुरुष समाज महिलांच्या बलिदानाचा विसर पडतो. पौराणिक कथा आधुनिक दृष्टीकोनातून समजून घेण्याची गरज आहे. या महासमारांतर्गत 'मत्स्यगंधा', 'सैरंध्री' आणि 'हिडिंबा' या तीन कादंबऱ्या आहेत ज्या स्त्रीवादी दृष्टिकोनातून लिहिल्या गेल्या आहेत.

साहित्यिक परिचय

नरेंद्र कोहली हे कादंबरीकार, कथाकार, नाटककार आणि व्यंगचित्रकार आहेत. हे सर्व असूनही तो त्याच्या समकालीन लेखकांपेक्षा खूपच वेगळा आहे.

साहित्याच्या उत्कर्षात आणि समाजाच्या प्रगतीत त्यांचे योगदान स्पष्ट दिसते. त्यांनी प्रसिद्ध कथा लिहिल्या आहेत; पण ते पूर्णपणे मूळ आहेत. ते आधुनिक आहेत; पण पाश्चिमात्यांचे अनुकरण करू नका. भारतीयत्वाच्या मुळापर्यंत पोहोचतो, पण परंपरावादी नाही. नरेंद्र कोहलीच्या कथा १९६० मध्ये प्रकाशित होऊ लागल्या, ज्यात ते साध्या कौटुंबिक चित्रे आणि घटनांद्वारे समाजातील व्यंगचित्रे अधोरेखित करत होते. १९६५ च्या सुमारास त्यांनी व्यंगचित्र लिहायला सुरुवात केली. त्यांची भाषा विकृत झाली होती आणि देश आणि राजकारणाची विडंबना समोर येत होती. त्या काळात लिहिलेल्या त्यांच्या कार्यांमध्ये त्यांनी सामाजिक आणि राजकीय जीवनातील अमानुषता, क्रूरता आणि तर्कहीनता दर्शविली. त्यांच्याइतकी प्रयोगशीलता, वैविध्य आणि तीव्रता आपल्या पिढीत दुसरं कुठेच नाही, याचे हिंदीचे संपूर्ण व्यंग साहित्य साक्षीदार आहे. नरेंद्र कोहलीने रामकथेतील साहित्य घेऊन चार खंडांमध्ये १८०० पानांची एक मोठी कादंबरी लिहिली. कोणत्याही भाषेत लिहिलेली संपूर्ण रामकथेवर आधारित ही कदाचित पहिलीच कादंबरी असावी. ही एक कादंबरी आहे, म्हणूनच समकालीन, पुरोगामी, आधुनिक आणि तार्किक आहे. त्याची मूलभूत सामग्री भारताच्या सांस्कृतिक परंपरेतून घेतली गेली आहे, म्हणून ती जीवनाची उदात्त मूल्ये, माणसाची महानता आणि जीवनाची अमर्यादता दर्शवते. हिंदी वाचकाला धक्का बसला आणि तो गाढ झोपेतून जागा झाला. तो त्याच्या मूल्ये आणि बुद्धीच्या द्वैतातून मुक्त झाला. त्याच्या जिद्दीच्या प्रश्नांची उत्तरे मिळाली आणि त्याच्या शंकांचे निरसन झाले.

'दीक्षा'चे प्रकाशन

आधुनिक युगात नरेंद्र कोहलीने साहित्यात धार्मिक मूल्यांना आवाज दिला. १९७५ मध्ये रामकथेवर आधारित त्यांची 'दीक्षा' ही कादंबरी प्रकाशित झाल्यामुळे हिंदी साहित्यात 'सांस्कृतिक पुनर्जागरणाच्या युगाची' सुरुवात झाली, ज्याला हिंदी साहित्यात 'नरेंद्र कोहली युग' असे नाव देण्याचेही प्रस्तावित आहे. तात्कालिक अंधार, निराशा, भ्रष्टाचार आणि नालायकतेच्या युगात नरेंद्र कोहलीने भारतीय मनाच्या प्रत्येक छिद्रात स्पंदन करणारे कालातीत पात्र निवडले. महाकाव्याचे युग संपले होते, साहित्यातील 'कथा' घटकाचा वाहक आता काव्य न राहता गद्य झाला होता. तरुण कोहलीने आपल्या कालातीत प्रतिभेच्या बळावर कादंबरीच्या रूपात

अत्यंत स्टिरियोटाइप केलेल्या रामकथेला ज्या प्रकारे अवतार दिला, ते आता हिंदी साहित्याच्या इतिहासातील एक सुवर्ण पान बनले आहे. युगांच्या काळोखाला फाडून त्यांनी भगवान रामाची कथा भक्तिमय काळातील भावनिकतेतून बाहेर काढली आणि आधुनिक वास्तवाच्या पायावर ठेवली. साहित्यिक आणि वाचक मंडळी चकित तर झालीच पण भारावून गेली. एक उपेक्षित आणि निर्वासित राजपुत्र आपल्या आत्मविश्वासाने शोषित, पिडीत आणि पिडीत लोकांमध्ये नवसंजीवनी कशी फुंकतो हे 'अभ्युदय'मध्ये पाहणे चमत्कारापेक्षा कमी नव्हते. युगानुयुगे जुनी झालेली रामकथा जेव्हा आधुनिक वाचकाच्या रुची आणि संस्कृतीनुसार पूर्णपणे नवीन स्वरूपात समोर आली, तेव्हा लेखकाने रामकथेची प्रतिष्ठा योग्य रीतीने जपली आहे हे पाहून आनंद झाल्याशिवाय राहणार नाही. रामायणातील जीवनमूल्ये केली आहेत.

निर्मिती

कादंबरी:

1. रीस्टार्ट- 1972/1994 (वाणी प्रकाशन)

२. दहशत - १९७२ (राजपाल अँड सन्स)

3. आश्रितांचे विद्रोह-1973 (नॅशनल पब्लिशिंग हाऊस)

4. दु:ख एकत्र - 1974 (राजपाल आणि सन्स)

5. मेरा अपना संसार-1975 (पराग प्रकाशन)

6. दीक्षा - 1975 (पराग प्रकाशन)

7. संधी-1976 (पराग प्रकाशन)

8. जंगल कथा -1977 (नॅशनल पब्लिशिंग हाऊस)

9. संघर्षाच्या दिशेने - 1978 (पराग प्रकाशन)

10. युद्ध (दोन भाग)-1979 (पराग प्रकाशन)

11. अभिज्ञान - 1981 (राजपाल आणि सन्स)

12. आत्मदान- 1983 (लोकभारती प्रकाशन)

13. प्रीतिकथा-1986 (किताबघर)

14. बंधन (महासमर-1) -1988 (वाणी प्रकाशन) (महाभारत कथानकावर आधारित कादंबरी)

15. अभ्युदय (दो खंड) -1989 (अभिरुचि प्रकाशन)

16. अधिकार (महासमर-2) - 1990 (वाणी प्रकाशन)

17. कर्म (महासमर-3) -1991 (वाणी प्रकाशन)

18. निर्माण (तोड़ो कारा तोड़ो-1) -1992 (किताबघर)

19. साधना (तोड़ो कारा तोड़ो-2)-1993 (किताबघर)

20. धर्म (महासमर-4) -1993 (वाणी प्रकाशन)

21. क्षमा करना जीजी - 1995 (भारतीय ज्ञानपीठ)

22. अंतराल (महासमर-5) -1995 (वाणी प्रकाशन)

23. प्रच्छन्न (महासमर-6) -1997 (वाणी प्रकाशन)

24. प्रत्यक्ष (महासमर -7)-1998 (वाणी प्रकाशन).